

DR. CSC HALÁSZ IMRE
főiskolai tanár
Budapesti Gazdasági Egyetem Gazdálkodási Kar, Zalaegerszeg
college professor
Budapest Business University Faculty of Economics and Business, Zalaegerszeg
Halasz.Imre@uni-bge.hu

SZOMBATHELY MEZŐVÁROS HITELEZÉSI GYAKORLATA 1850 ÉS 1860 KÖZÖTT

THE LANDING PRACTICE OF THE MARKET TOWN OF SZOMBATHELY BETWEEN 1850 AND 1860

ABSTRACT

Credit has always been needed. After the development of the financial institution system in the capitalism the landing practice is obvious for all: everyone who needs loan for business or individual life-style turns to savings banks or banks.

The lecture and the study intend to describe the practice of landing before the financial institutions became widely present based on the practice of the diocesan market town Szombathely. The capital investments of the orphans' funds are well-known, furthermore we can read about much smaller volume investments of some church funds. This lecture shows the financial management system of the seat of Vas county, therefore it investigates the investment and interest charging practice of some funds suggested by the reference. It aims to describe the operation of one town fund as a model, and reviews the borrowers' most important economic and social features.

Kulcsszavak: Magyarország gazdasága a 19. században, pénzügyi finanszírozás

Keynotes: financial management system, economy of Hungary at 19th

1. Az 1849 előtti hitelezésről

Hitelre mindig szükség volt. A hitelezés gyakorlata a kapitalista kor pénzügyi intézményrendszerének kialakulása után mindenki számára egyértelmű: bankhoz, takarékpénztárhoz, később hitelszövetkezethez fordul az a személy, akinek vállalkozásához, vagy egyéni életviteléhez kölcsönre van szüksége és nem akar vagy nem tud magánkölcsönt felvenni. Ugyancsak szüksége volt számtalan esetben szabad felhasználású pénzre testületeknek és egyéb szervezeteknek is, így a városok is fordultak hitelintézetekhez, vagy pénztárakhoz, látni fogjuk: saját pénztáraikhoz is, hosszabb vagy rövidebb futamidejű kölcsönért.

A pénzügyintézetek elterjedése előtti hitelezési gyakorlat kevésbé ismert. Létezett természetesen a magánkölcsön intézménye, „Magyarországon a XIX. századig nem volt hitelszervezet, a kölcsönöket magánszemélyek folyósították. A nemesek méltányos feltételekkel adtak egymásnak baráti kölcsönöket.” A felmondási idő a nemesi baráti kölcsönöknél leggyakrabban negyedévet kötöttek ki.¹ Mindez igaz, de arra nem tér ki a szerző, hogy a 19. század első felében a magyar arisztokrácia jelentős része – eltérő mértékben ugyan, de – eladósodott, némelyeknek a csődjeljárással is szembe kellett nézni. A magánszemélyek nyújtotta hitelek-

kel jelen tanulmányban nem foglalkozunk. További hitelforrás volt a vármegyei nemesi pénztár, ennek tevékenységéről Kiss Zsuzsanna tanulmányában részletesen olvashatunk.²

„Hasonlóan kedvező feltételekkel adtak pénzt az egyházi személyek saját, illetve alapítványi vagyonukból, valamint a megyei árvapénzekből.”³ Ezt a megállapítást leszűkítettnek érezzük, és Szombathely példáján vitatjuk, mert nem csak a megyei árvapénztár lehetett hitelforrás, hanem a városok árvapénztárai, és az árvapénztárak mellett egyéb városi pénztárak és alapítványok is. Kaposi Zoltán mutatott rá, hogy a „hagyományos típusú pénzügyi rendszer a társadalom alsóbb felének is kínált kiemelkedési lehetőséget, persze az alsóbb szintű dinamizmust lényegesen nehezebb volt megvalósítani. Az úrbéresek, az uradalmi alkalmazottak, a konvenciósosok számára a lokális pénzforgalmak jelenthettek gazdagodási, befektetési lehetőséget.”⁴ Elsősorban az árvapénztár vizsgálata alapján jutott erre a mindennapos gyakorlatra.⁵

„Az árvapénzek kölcsönbe adása azért terjedt el, mert más gyümölcsöző befektetésre nem lehetett őket felhasználni” továbbá hogy törlesztéses kölcsön gyakorlatilag nem volt.⁶ A városi pénztárak és alapítványok hitelezése valóban csak a lokális pénzforgalmat szolgálta, mértéke az egyes településeken az alapítványok és az éves elszámolásra kötelezett pénztárak számától és azok tőkeerejétől függött.

2. A hitelező szervezetek

Ahogy számos településen, úgy Szombathelyen is a városi pénztárak aktív pénzkihelyezést folytattak. Nem hívhatjuk ezeket a pénztárakat hitelintézetnek, hiszen elsődleges feladatuk minden esetben a pénztár nevében megjelölt tevékenység finanszírozása volt, ugyanakkor valamennyi pénztár és alapítvány elsődleges feladata a forrásgyűjtés, ezért folyamatosan helyeztek ki különböző nagyságú pénzüsszegeket, mindenekelőtt megbízható, tehát „jó” hitelfelvevőknek. Egy mezővárosi költségvetés lehetett deficites, a pénztárak és alapítványok gazdálkodásától viszont elvárták a pozitív szaldót.

1. táblázat: Szombathelyen hitelező városi pénztárak és alapítványok 1850–1860

Table 1.: The landing town funds and foundations in Szombathely between 1850 and 1860

Városi pénztárak (6)	Alapítványok (5)
Alamizsna	Birham
Árva	Farkas
Hadnagy és lámpapénztár (1859-ben nem szerepel)	Gajári
Kálvária	Simonsits
Polgári kórház	Szukits
Városi	

Forrás: MNL VAML Szombathely Város Számvevőségének iratai 1851–1860.

3. A pénznem

1850 és 1860 között összesen három pénznem volt használatban, ebből kettő, a pengőforint és a váltóforint a harmadik pénznem, az osztrák értékű forint bevezetéséig, mellyel egyidejűleg az előző kettő értékét veszítette.

Az ezüst alapú pengő forint Mária Terézia pénzügyi reformjai során jött létre, amikor 1753-ban a német államokkal megkötötte a konvencióss pénzláb egyezményt, így az új pénz neve konvencióss forint (vagy ezüst forint, illetve pengő forint, rövidítve CM) lett,

melynek váltópénze 60 krajcár volt. Ez az értékálló pénz az osztrák értékű (ÖW), szintén ezüst alapú valuta 1858. november 1-vel történt bevezetéséig érvényben maradt.

A napóleoni háborúk idején fellépő inflációt követő stabilizáció során, a második devalvációt követően 1816-ban megalakult Osztrák Nemzeti Bank, mely értékállóan meghatározta az ezüst és a papírforint egymáshoz viszonyított árfolyamát 1 : 2,5 arányban. Ez a papírpénz volt a váltóforint, mely a nagyon ritka ezüstforint mellett kielégítette a készpénz-forgalommal szemben támasztott igényeket.

A forgalomban lévő pénz arányai a következők voltak: 1 ezüst (pengő) forint (= fél talér) = 60 krajcár (amennyiben csak karajcár szerepel a forrásban, elégették a p[engő] egyértelműsítést). 1 ezüst (pengő) forint – 1819-től rögzített árfolyamon – 2,5 papír váltóforinttal volt egyenértékű. Egy váltóforint váltópénze 20 váltógaras, illetve 60 váltókrajcár volt. A váltóforintban való fizetés nagyon jól működött, 1852-től azonban folyamatosan áttértek a pengő forintban való elszámolásra.

Az 1857. szeptember 19-én kiadott pátenssel bevezették a Habsburg Birodalomban a 45 forintos osztrák értékűnek nevezett új ezüstalapú valutát, és ekkor tértek át a decimális rendszerre is, ettől kezdve 1 forint 100 krajcárnak felelt meg. Ez a pénzrendszer fennmaradt az aranyalapú valuta 1892-ben történő bevezetéséig. Az 1857-től a váltóárfolyamok a következők voltak: 1 konvenció forint 1,05 osztrák értékű forintot ért, 1 váltóforint pedig 42 új krajcárt.

4. A kamat mértéke

A kamatot először az 1647:144. tc. tette lehetővé, és szabályozta mindenki számára. 6%-ban állapította meg a törvényes kamat mértékét: „...a jövőre szabad legyen az adósoknak magukat minden százból hattal számítandó törvényes kamatra kötelezni mint a hitelezőknek (ha eziránt kötelező levelük van) azt a bíróság előtt és azon kívül követelni”. Az ennél magasabb kamat kisebb közdeliktumnak (delictum publicum = közbüncselekménynek) minősült és büntetendő volt.⁷ A jogszabály engedélyezte gyakorlat a 18. századtól nyomon követhető Szombathelyen is.⁸

A tárgyalat 1850 és 1860 közötti évtizedben is 6% volt a kamatmaximum, a kamatok összege ennél kevesebb is lehetett volna, ám gazdaságossági szempontok miatt ezzel a lehetőséggel ritkán éltek. A szombathelyi városi pénztárak és alapítványok kizárólag abban az esetben kölcsönöztek 5%-os kamatra, ha a kölcsönt felvevő a saját tulajdonosuk, vagy az őket felügyelő szervezet, a „városi község” volt. Az ekkor már létrejött dél-dunántúli pénztárszervezetek közül az 1844-ben alapított Kőszegi Takarékpénztárnál 4%-os betéti kamattal dolgoztak, a 100 pft feletti összegre csak abban az esetben fizettek 5%-ot, ha a tőkét egy évet meghaladóan helyezték el. A kölcsönökre 6%-os kamatot számoltak fel.⁹ A jóval nagyobb piackörzetű, az 1845-ben létrehozott Pécsi Takarékpénztár a betétekre 4%-os kamatot fizetett, a kölcsönfolyósításnál pedig 5%-osat számolt fel. Később az 500 pft összegű betétig alkalmazták az 5%-ot, afelett 4½% volt a kamat mértéke. A Szekszárdi Takarékpénztár (1846) hasonlóan a kőszegihez, szintén 5%-os kamattal dolgozott.¹⁰

A Szombathelyen a 6%-os kamaton kívül még az 5%-os kamat volt gyakorlatban – amit napjaink szóhasználatával – kedvezményes kamatnak minősíthetünk. Az 5%-os kamatot a város által felvett összegek esetében alkalmazták. Gyakran előfordult ugyanis, hogy a városnak is szüksége volt pénzre – ismét napjaink terminus technicusával – működési hitelre, és amennyiben ezt az összeget valamelyik városi pénztártól fel tudták venni, akkor a saját tulajdonukban és felügyeletük alatt lévő pénztártól tették meg, a törvényes gyakorlatnak megfelelően, és határidőre vissza is fizették ezeket az összegeket, vagy ha a törzstőkét még nem törlesztették, akkor határidőre fizették a kamatokat. Tehát ezeket az általában műkö-

dési hiteleket egyik zsebükből áttették a másikba, majd a bevételekből befolyó összegből határidőre visszatették a kamatokat, végül a kölcsönösszeget, s visszavették a városházán elhelyezett adóslevelet. 1850 és 1860 közötti évtizedben a pénzfelvétel ezen módja számtalan alkalommal működött.

5. Városi pénztárak és pénzkihelyezések

A forrásanyag töredékessége miatt nem áll módunkban az összes városi pénztár működését teljes mértékben feltárni, de a hitelezés volumenét és gyakorlatát mindenképpen be lehet mutatni.

A hitelfeltevők általában megbízható adósnak nevezhető városi kézművesek, iparúzők, közöttük számosan városi polgárok, olyan személyek voltak, akik vagyonnal (házzal, birtokkal stb.) vagy biztos jövedelemmel rendelkeztek, mely fedezetet nyújtott a felvett kölcsönösszegekre. Mivel megbízható adósok voltak, elég volt a városházán elhelyezett adóslevél, esetleg a váltó, betáblázásokra ezeknél a pénztáraknál 1860 előtt nem került sor. Később a betáblázás gyakorlata általánossá vált.

Rendkívül gyakori volt az ún. „hitelkonstrukció”, amikor egy adósnak több pénztárnál volt adóslevele, vagy egy pénztárnál több adóslevele. Az adósok ezeket a felvett összegeket hosszú távú hitelnek szánták és ritkán siettek a törzstőkék visszafizetésével, elsősorban a kamatok megfizetésére ügyeltek. Az árvapénztár – melynek 171 ügyfeléről tudunk – 6%-os kamatra helyezett ki pénzt, 1849-ben 16-an folyamodtak kölcsönért, ebből 7 volt a „hitelkonstrukció”, 1850-ben 21 felvételtől 12, 1851-ben 17-ből pedig 11. Egy pénztári kimutatóból tudjuk, hogy 2–6 év volt az az időszak, ameddig a felvett kölcsön tőkéje is visszafizetésre került. A pénztárak között is volt pénzmozgás, például 1851. március 9. és október 15. között az árvapénztárból vett fel a házi pénztár három alkalommal különböző összegeket (320, 28, illetve 6,24 pft-ot), de a pénztár ügyfelei közé tartozott a Kőszegi Takarékpénztár is, mely 1859-ben 5%-os kamatra kapott összesen két alkalommal (257,25 és 393,75 pft-os) kölcsönt.

A „leggazdagabb árva” Schelle Jusztin 2776,24 pft-os tömegéből 6 személy kölcsönzött, az éves kamatbevétel 94,34 pft volt. Az adósok között volt a város egyik jómódú lakosa, Kren János, aki 1846-ban vett fel 1000 fjt-ot, 1849-ben gróf Erdődy Sándor 220 pft-ot, míg 1851-ben négy további személy egyenként 276,24, 200, 500 és 600 pft-ot, ezzel minden bizonnyal elfogyott a kihelyezhető összeg. A második „leggazdagabb” árva, Taschler Vince 1200,56 pft-os tömegéből 17 szombathelyi lakos igényelt 1849 és 1855 között kölcsönt. Ezekkel a kihelyezéssel az árva tőkéje 71,9 pft kamattal gyarapodott 1856-ban. A skála végén Egyházi István 1,36 pft-os tőkéje állt, 1852-ben egy személy vette fel és évente 4 krajcár kamattal növekedett e csekély összeg.¹¹ E helyütt nincs lehetőség az összes „hitelkonstrukció” ismertetésére, de álljon itt egy példa: Szép István 15 esetben vett fel 1 pft és 336 pft közötti összeget 15 árva tömegéből 1852 júliusa és 1853. októbere között. Volt olyan nap (1853. június 4.), hogy öt kisebb összegű (1,03, 1,50, 5,46, 4, 2,14 pft) adóslevéllel jelent meg a városházán. Összesen 607,16 pft-ot kölcsönzött, ebből öt volt nagyobb összeg, egy pedig a már említett 330 pft, mely jelentős összegnek számított.¹²

Az alamizsna pénztárból természetesen jóval kevesebb pénzt tudtak kihelyezni. Korszánkunkon átnyúlóan összesen 7 ügyfél adósleveléről tudunk, 1842-ben és 1850-ben 2-2, 1848-ban, 1852-ben és 1856-ban 1-1 kihelyezés történt 240 vft, 120 pft és 500 pft összegben. Az 1842-ben felvett 113,16 vft-ot 1859-ben, 100 vft-ot pedig 1852-ben fizették vissza.¹³

A Házi pénztár (1849-ig domestica cassa) 137 adósleveléből a legrégebbi 1797-ben kelt. 1850 és 1860 között 45 adóslevéllel vettek fel pénzt, ennek nagy részét az első három

évben: 1850 és 1851-ben 14-14, 1852-ben 6 pénzfelvétel történt, míg 1856, 1857 és 1859-ben nem történt pénzfelvétel.¹⁴

Polgári gyámolda pénztár legrégibb adóslevelét 1789. december 7-én állította ki a Körömdi Sóház, akkor 5%-os kamatra 908,45 vft-ot vettek fel. Korszakunkban 40–400 pft közötti kölcsönöket folyósított. Érdekesség, hogy ügyfelei között volt Esterházy Pál herceg is, aki összesen 3600 pft-ot kölcsönzött 5%-os kamatra (1839–1862 közötti időszakban 1750, az 1838–1862 közötti periódusban 1050, míg 1846–1862 között 800 pft-ot vett fel, 1862-ben valamennyi felvett tőkeösszeget visszafizette).¹⁵

A Kálvária pénztárból 1822 óta lehetett kölcsönözni, a szabadságharc végéig 30 adóslevelet fogadtak be. 1850 és 1860 között tíz pénzfelvétel történt. 1–3 hónapos időtartamra vették fel ezeket a kisebb összegeket, s határidőre visszafizették valamennyit.¹⁶

2. táblázat: A Hadnagy és lámpa pénztár tőke és kamatok kimutatása 1855. 11. 01–1856. 11. 01.

Table 2.: Capital and interest rates of the lieutenant and lamp funds between 1st November, 1855 and 1st November, 1856

Adósok neve	Adóslevél kelte	Tőkeösszeg	Kamat 1856.
		pft	
Hegedűs Sándor, nemes, megyei főmérnök	1829.05.14.	331,12	19.51
Roszt János asztalos	1830.04.30	60.-	3.36
HAMPL Mátyás háztulajdonos	1842.05.02.	80.-	4.48
Reicher Károly csizmadia	1832.05.23.	80.-	4.48
Heiden (Hayden) János mézszáros	1835.05.09.	320.-	19.12
N(y)itray Anna	1835.04.05.	200.-	12.-
Farkas János erdős és Babos János	1840.04.11.	140.-	8.24
Schaffer Antalné	1840.10.21.	48.-	2,52 8/10
Pletnics György szűrszabó	1841.05.21.	160.-	9.36
Müller Ferenc cserepes	1842.02.05.	80.-	4.48
Prukner Sándorné	1845.09.06.	160.-	9.36
Nyerges Tamás	1852.08.11.	80.-	4.48
Skényi János kéményseprő	1844.02.24.	600.-	36.-
Molnár János	1844.05.10.	100.-	6.-
Kontz János varga	1844.05.15.	28.-	nincs adat
Németh Seper József gazda	ebben az évben nem szerepel	40.-	nincs adat
König Ignác asztalos	1847.05.17.	120.-	7.12
ö.zv. Stefanits Mihályné	1847.05.17.	40.-	2.24
Kovács Alajos szíjgyártó	1847.09.22.	60.-	3.36
Gróf József	1845.11.15.	40.-	nincs adat
Kovács Alajos szíjgyártó	1846.05.04.	40.-	2.24
Kiss József asztalos	1846.08.02.	800.-	48.-
Lőrincz János csizmadia	1846.12.07.	240.-	14.24
Vörös János cenzualista	1847.05.06	80.-	4.48
Szabó István csizmadia	1848.01.19.	200.-	12.-
Czigler Antal szabó	1849.05.12.	120.-	7.12
Szalay István cenzualista	1849.12.06.	160.-	9.36
Farkas János szűcs	1850.07.13	80.-	4.48
Németh Mihály kovács	1850.05.08.	52.-	3,7 2/
Reiter Mihály szűcs	1850.08.02.	1000.-	60.-
Hollán Adolf orvos	1850.07.15.	1200.-	72.-
Heller József harangöntő	1851.01.21.	200.-	12.-
Városi pénztár		512,8	30.43
Hosehoff Mihály cenzualista	1851.06.07.	80.-	30.43
Koncz Mihályné	1851.05.24.	160.-	9.36
34 adós (Kovács Alajos kétszer kölcsönzött)	1829–1851	7691,92	476,19

Forrás: MNL VAML Szombathely Város Házipénztárának iratai. Vegyes városi számadások. Hadnagy és lámpaszámadások 1856. Tilcsik György: Szombathely püspöki mezőváros 1799 és 1848 közötti hivatalszervezetének adatbázisa.

3. táblázat: A legnagyobb összeget felvett adósok 1859.

Table 3.: Debtors borrowing the highest amount of money in 1859

Hitelfelvevő neve	Hitelt nyújtó pénztár	Hitel összege (OÉ pft)
Alexy Tobiás gyógyszerész	Árva	4935.-
Balázs Mihály	Árva	409,08
Batthyány Lajos gróf	Városi	420.-
Binder János özvegye	összesen Polgári kórház Kálvária Árva	1197.- 105.- 84.- 1008.-
Czupy János	Alapítvány (Gajári)	630.-
Erdődy Sándor gróf	Polgári kórház	1260.-
Esterházy Pál herceg	Polgári kórház	3780.-
Farkas Ferenc megyei titkár	összesen Polgári kórház Városi	246,12 189.- 42.-
Soproni Közigazgatási Kerület Földtehermentesítési Alap	összesen Városi Alapítvány (Farkas)	4144,50 1144,50 3000.-
Kőszegi Takarékpénztár	összesen Árva	438,37 44,62 + 393,75
Heiden János	összesen Polgári kórház Városi	1932.- 336.- + 1260.- 336.-
Hatz Magdolna	Árva	3862,91,½
Horváth János	Árva	2822,10,½ 210.- + 2612,10,½
Kápli Antal	Árva	840.- 420.- + 420.
Kiskos János	összesen Polgári kórház Árva	1596.- 168.- 840.- + 588.-
Kiss János	összesen Polgári kórház Városi	1723,69,½ 747,60 840.- + 136,09,½
Krenn János	összesen Polgári kórház Kálvária Árva Alapítvány (Gajári) Alapítvány (Gajári)	2625.- 210.- + 132,30 420.- + 210.- 1050.- 105.- 497,70
Kutasy Ferenc	összesen Árva	2000.- 1200.- + 800.-
Lábos Imre	összesen Árva Alapítvány (Szukits)	1155.- 630.- 525.-
Mittermayer Alajos	összesen Polgári kórház	1050.- 420.- + 630.-
Moser Ferenc	összesen Árva	3095,10 ½ 168.- + 1575.- + 1351, 15
Nedvig Antal	Árva	1470.-
Nyerges Tamás	összesen Városi Alapítvány (Birham) Alapítvány (Gajári) Alapítvány (Simonsits)	385,49 1/2 84.- 131,79 ½ 37,80 131,90
Városi pénztár az összeírás csonka, emiatt nem teljes	összesen Árva	130,10 28,30 + 101,80

Forrás: MNL VAML Szombathely város kezelése alatt lévő mindennemű obligatiók jegyzőkönyve 1825–1859.

A pénztár lámpapénztár részéből nem került pénz kihelyezésre. A közvilágítással kapcsolatos összegeket tartották nyilván, és amennyiben valaki elmaradt a fizetéssel, azt az összeget kölcsönként tartották nyilván.¹⁷

A neoabszolutizmus kora végén készült egy kimutatás, hogy 1859-ben hány adósa volt a városi pénztáraknak és a város felügyelete alatt lévő alapítványoknak. Ez a kimutatás 157 adóst sorol fel, miután ennek a kimutatásnak is az egyik oldala hiányzik, az összesítés pontatlan lenne. Inkább a 25 legtöbb adóst és a nyomon követhető, korábban már említett „hitelkonstrukciójukat” érdemes áttekinteni (3. táblázat).

A városi pénztárak közül a számadások csonkán fennmaradt, ennek ellenére áttekinthető sorozata miatt a hadnagy és lámpapénztár legfontosabb adataival az 1855. november 1. és 1856. november 1. közti „üzleti évét” tekintjük át. Ebben az évben már kizárólag pengőforintban adták meg az adatokat. 1849–1857 között a pénztár ügyfeleinek száma 34 és 46 között mozgott, évente 8–10 fő volt hátralékos, az adósok 25–33%-a, és ezt a kamattartozást általában egy, ritkább esetben két év alatt sikerült felszámolni. Végrehajtásról, lefoglalásról ennél a pénztárnál sincs tudomásunk. A pénztár ügyfelei között is döntő többségében iparúzők, közöttük számos polgárjoggal rendelkező személy található. Mivel a felvett összeg célját illetően semmilyen adat nem került rögzítésre, így az összegeket szabad felhasználású kölcsönnek kell tekintenünk.

6. Az alapítványok pénzkihelyezéseiről

Az 1854. december 16-án kelt összeírás szerint tíz alapítvány működött Szombathelyen. Az 1859. évi kimutatás szerint ezen alapítványok fele helyezett ki különböző, összegeket 6%-os kamatra. A tíz alapítvány közül négy ún. misemondás-alapítvány volt, ahol a törzstőke kamatai szentmise tartását szolgálták, egy pedig a város szegényeinek évenkénti segélyezésére jött létre. Ezek tételes kihelyezéseiről elvétve vannak adataink.

Az 1687-ben létrejött Birham-alapítvány esetében 1849/50-ben 25, egy évvel később 27, 1856/57-ben 22 volt a kölcsönigénylők száma. A legteljesebb kimutatás az 1859/1860-as pénzügyi évről maradt fenn, ebben az évben 2190,58½ pft volt a tőke összege és nem volt elmaradás a fizetésben. 1860-ban a 16 ügyfél között találjuk Szombathely városát is. A város költségvetési hiánya fedezésére 1857. november 1-én vett fél 1365 pft-ot, ekkor a város tőketörlesztése 68,25, míg kamattörlesztése 20 pft volt. A további kölcsönügyletek közül a legrégebb kötelezvény 1772. augusztus 16-án kelt. Az alapítványtól felvett összegek esetében történtek betáblázások.¹⁸

1859-ben a Birham-alapítványnak 16-an mintegy 900–pft-tal tartoztak, a Gajári alapítvány kintlévősége 772,80–pft volt (ezt hárman kölcsönözték), a Simontsits alapítványtól szintén három fő kölcsönzött összesen 772,80–pft-ot, míg a Szukits alapítvány 1049,45 pft-os kintlévőségén 4 kölcsönfelvevő osztozott. A város a Farkas alapítványra terhelte rá a 4144,50 pft-os földterhementesítési költségek közül 3000 pft-ot, a maradékot természetesen a házipénztárból fizették.¹⁹

Az összeírásból egy oldal hiányzik, így az itt felsorolt összegeket nem tekinthetjük teljesnek.

7. Kitekintés

Jóllehet a kutatás elsősorban a neoabszolutizmus korára terjed ki, mindenképpen érdekes lehet, hogy milyen továbbélése van a jóval korábban felvett hiteleknek. A legfontosabb különbség, hogy a telekkönyvezés bevezetésével és az időközben kibocsátott rendeletek következtében erre az időszakra már valamennyi adósság betáblázásra került. A 27 áthúzódó adósság adóslevelének kiállítás dátumát tekintve: 1834–1849 között és 1850–1860 között 10-10 adós levél kelt, míg 1860–1866 között 7, tehát valamennyi adósságot ebben

az esetben is hosszú lejáratú hitelnek tekinthetünk. A kamatok fizetésével ebben az esetben is legfeljebb egy éves elmaradásban voltak, melyeket az 1867. évi fizetési kötelezettség alkalmával kiegyenlítettek. A tárgyévben két tökevisszafizetés történt, a többi ügylet 1867 után a korábbi gyakorlatnak megfelelően érvényben maradt.

4. táblázat: Szombathely házi pénztárának kimutatása a kihelyezett tőkékről és azok kamatairól. 1867.

Table 4.: Statement on the capital outstanding and its interests of the Szombathely Fund in 1867

Adós neve	Kötvény kelte	Betáblázás helye ideje	Kihelyezett tőke összege	Hátralék 1866-ból	1867. évi befizetési kötelezettség
					Oszt rák értékű forint
Haller József	1851.01.20.	1851.03.19.	210		12.60
Hajden János	1835.05.09.	1852.11.08.	336		20.16
özv. Horváth Györgyné	1864.01.26.	1864.04.12.	221.36	42.06	éves: 13.28 összes: 55.34
Kovács Alajos	1845.09.27.	1845.03.11.	63		3.78
Kovács Ferencné	1847.05.06.	1847.05.05.	210		12.60
Matits Imre	1862.05.21.	1863.05.04.	250		15
Müller Ferenc	1840.04.11.	1840.04.03.	84		5.04
Németh Sándor	1850.05.05.	1850.05.22.	54.60	3.29	éves: 3.29 összes: 6.58
Nyerges Tamás	1852.08.11.	1852.08.12.	84	15.96	5.04 21.-
id. Paukovits János	1856.09.22.	1856.10.11.	90.72 visszafizette: 1867. 02.12.	5.44	éves: 1.36 összes: 6.81
Ploner József	1856.11.04.	1856.11.11.	1260 visszafizette: 1868. 01.30.	25.50	éves: 75.60 összes: 101.10
Pürger Ferenc	1863.05.19.	1863.06.22.	168	10.08	éves: 10.08 összes: 20.16
Reicher Károly	1834.08.23.	1834.09.15.	84	2.52	éves: 5.04 összes: 7.56
Reiter Mihály	1850.08.02.	1850.08.07.	430	12.90	éves: 25.38 összes: 38.70
Schoffer Antalné	1840.10.21.	1840.11.03.	50.40	3.3	éves: 3.03 összes: 6.06
Skényi János családja	1844.02.24.	1844.03.11	630		37.80
Stukker József	1850.08.26	1850.08.26	126	7.56	éves: 7.56 összes: 15.12
Szabó István	1848.06.19.	1848.00006. 19	210		12.60
Turkovic János	1839.11.09.	1849.10.01.	525	21.50	éves: 31.50 összes: 53.00
Virág Mihály	1846.04.28	1846.05.04	420	1	26.20
Cs. kir. Adóhivatal.	1856.12.10.	5%	4105,50		225.66
Cs. kir. Adóhivatal	1858.01.01.	5%	3570		196.71
Cs. kir. Adóhivatal	1857.09.01.	5%	2824.50		159.50
Hanzséros József	1866.09.22.		500		
özv. Mózer Mihályné	1866.10.10.		300		
Haán Ferenc	1866.09.25.		300 visszafizette: 1867		
ifj. Pónya József		6%	20		1.10
Összesen	27 tétel		17127,08	150.84,½	éves: 909,33,½ összes: 1060,18

A házi pénztárból kihelyezett tőke meghaladta a 17 ezer forintot, és ezer forint körül alakult az éves kamatfizetési kötelezettség. Összehasonlításként: a házi pénztár 1867. évi számadásában 34311, 29,½ frt. bevétel szerepelt, ebből 31.078.11. frt volt a tényleges befizetés és 3233.18.½ maradt a kintlévőség. Az éves kiadás 30335.43, a pénzmaradvány pedig 742,68 frt, tehát a tartozások ellenére is aktívummal zárt a házipénztár és számadása.

8. Összegzés

A pénzügyi hálózat kialakulása előtt a városi pénztárak és alapítványok hitelintézetként is működtek, megbízható adósaiknak folyamatosan nyújtottak hiteleket, akik elsősorban hosszú időtartamú kölcsönöknek tekintették a felvett hiteleket és elsősorban az éves kamatok határidőre történő befizetését tartották szem előtt. Ezek a kölcsönök nem törlesztéses kölcsönök voltak, ezért inkább pénzkihelyezésnek, vagy kölcsönkihelyezésnek nevezhetjük. A kamatokat rendszeresen kellett, a tőkét pedig részletekben is vissza lehetett fizetni, ebben az esetben a kamatfizetési kötelezettség csak a fennmaradt összegre vonatkozott. Ha a kölcsönfelvevőnek a kamatfizetéssel valamilyen fizetési nehézsége támadt, általában egy, nagyon ritkán két éves elmaradás után felszámolták a hátralékukat.

A pénztárak és alapítványok pénzkihelyezései élénk, lokális hitelletről tanúskodnak, évente több tízezer forint kintlévőséget kezelt a város, melynek tanácsa minden évben elszámoltatta a pénztár gondnokát. A pénztárak és alapítványok eredményesen gazdálkodtak, deficitesszámadásról eddig az ideig nincs tudomásunk.

JEGYZETEK

1. Nagy Éva (2006): 89. old.
2. Kiss Zsuzsanna (2010): 76–100. old.
3. Nagy Éva (2006): 89. old.
4. Kaposi Zoltán (2002): 45–48. old.
5. Kaposi Zoltán (1989a): 56–68. old., Kaposi Zoltán (1989b): 347–354. old., Kaposi Zoltán (2000): 219–227. old.
6. Nagy Éva (2006): 89. old.
7. Béli Gábor (2000): 55. old.
8. Feiszt György (1986): 133–134. old., Tilcsik György (2009): 46. old.
9. A Kőszegi Takarékpénztár (1845): 6–14. old.
10. Halász Imre (2017): 77. old., 86. old.
11. MNL VAML Szombathely város Árvapénztár iratai Választmányi számadások. 1856.
12. MNL VAML Szombathely város Árvapénztár iratai Választmányi számadások. 1856.
13. MNL VAML Szombathely város Számvevőségének iratai. Régi alapítványi számadások 1859.
14. MNL VAML Szombathely Város Házipénztárának iratai. Házipénztári számadások. 1850–1859.
15. MNL VAML Szombathely Város Számvevőségének iratai. Régi alapítványi számadások. Gyámoldai számadások. 1850–1859.
16. MNL VAML Szombathely Város Számvevőségének iratai. Régi alapítványi számadások. Kálvária számadások. 1850–1856.
17. MNL VAML Szombathely Város Házipénztárának iratai. Vegyes városi számadások. Hadnagy és lámpaszámadások 1848–1856.
18. Halász Imre (2012): 180–184. old.
19. MNL VAML Szombathely város kezelése alatt lévő mindennemű obligatiók jegyzőkönyve. 1859.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Kőszegi Takarékpénztár Alap- és rendszabályai (1845): Második megjavított kiadás, Kőszeg. 6–14. old.
- Béli Gábor (2000): Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Bp–Pécs. 55. old.
- Feiszt György (1986): Szombathely mezőváros pénzügyigazgatása a XVII–XVIII. században. In: Kiss Mária (szerk.): Vas Megye Múltjából 3. Levéltári évkönyv. Szombathely, 133–134. old.
- Halász Imre (2012): Szombathelyi alapítványok a Bach-korszakban. In: Bariska István–Mayer László (szerk.): Határon innen, határon túl. Tanulmányok Tilcsik György 60. születésnapjára. Szombathely. 175–186. old.
- Halász Imre (2017): Adatok a dél-dunántúli közintézmények és egyesületek neoabszolútizmus kori történetéhez. In: Polgár Tamás–Récsei Balázs (szerk.): A forradalom vonzásában. Tanulmányok Szántó László tiszteletére. Kaposvár.
- Kaposi Zoltán (1989a): Az árva-ügy egy dunántúli nagybirtokon a 19. század közepén. Baranya. Történelmi és Honismereti Folyóirat (2.) 1–2.
- Kaposi Zoltán (1989b): Az árvapénztári iratok forrástörténeti jelentősége. In: Erdmann Gyula (szerk.): Kutatás – módszertan. Rendi társadalom – polgári társadalom 2. Gyula. 347–354. old.
- Kaposi Zoltán (2000): Uradalmi gazdaság és társadalom a 18–19. században. Dialóg-Campus, Budapest–Pécs. 219–227. old.
- Kaposi Zoltán (2002): Magyarország gazdaságtörténete 1700–2000. Dialóg-Campus, Budapest–Pécs. 45–48. old.
- Kiss Zsuzsanna (2010): A Zala megyei nemesi pénztár. Egy hitelintézet születése. Aetas 25. évf. 2. szám. 76–100. old.
- Nagy Éva (2006): A fogyasztási célú hitelezés kialakulása. Jura 12. évf. 1. szám. 85–98. old.
- Tilcsik György (2009): Szombathely kereskedelme és kereskedelmi jelentősége a 19. század első felében. Archivum Comitatus Castriferrei, 3. Szombathely. 46. old.
- Tilcsik György: A szombathelyen 1799 és 1848 között polgárjogot szerzett személyek adatbázisa. A szerző tulajdonában.
- Tilcsik György: Szombathely püspöki mezőváros 1799 és 1848 közötti hivatalszervezetének adatbázisa. A szerző tulajdonában. Ezúton mondok köszönetet Tilcsik Györgynek, hogy adatbázisait rendelkezésemre bocsátotta.

Levéltári források:

- MNL VAML Szombathely város Árvapénztár iratai Választmányi számadások. 1856.
- MNL VAML Szombathely város Számvevőségének iratai. Régi alapítványi számadások. 1850–1860.
- MNL VAML Szombathely város Házi pénztárának iratai. Házipénztári számadások. 1851–1859.
- MNL VAML Szombathely város kezelése alatt lévő mindennemű obligatiók jegyzőkönyve. 1859.
- MNL VAML Szombathely Város Házipénztárának iratai. Vegyes városi számadások. Hadnagy és lámpaszámadások 1856.